

apud homines horum temporum, qui in rebus ad religionem spectantibus plus æquo criticæ arti, an suo potius ingenio dicamus? indulgent, cum ea sint testimonia quæ propriis verbis exhibita vel invitis fidem extorqueant. Damus etiam Vitam a Cerratensi monacho sæculo xiii scriptam, non contemnendæ quidem auctoritatis, quamvis in ea nos levia quædam ex Cixila emendaverimus, quæ propter temporum injuriam ex traditione non omnino incorrupta Cerratensis hausisse videtur.

BEATI HILDEFONSI ELOGIUM.

Ex sancto Juliano in appendice ad librum de Viris illustribus ab ipso Hildefonso conscriptum.

Hildefonsus memoria sui temporis clarus, et irriguis eloquentiæ fluminibus exornans sæcula ætatis nostræ, novissime Toletanæ sedis ascitus in cathedram, præsul post secundum Eugenium in sacerdotium consecratur, vir tanta laude dignissimus, quanta virtutum gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia præditus, religione compunctus, compunctione profusus, incessu gravis, honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus, disserendi ingenio clarus, eloquendi facultate præcipuus, linguæ flumine copiosus, tantoque eloquentiæ cothurno celebrer habitus, ut disputationum ejus profusa oratio dum recte dirigitur, merito non homo, sed Deus, per hominem affatum eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimentis adhuc infantis degens, divino tactus spiritu, vjta delectatus est monachorum, contempnisque parentum rerumque mundanarum affectibus, Agaliense monasterium petiit, ejus fugam rabido furore insequens pater, uno tantum maceris impeditus est obice, quo et furentis est delusa quæsitio, et fugientis salvata devotio. Nempe parentis furor dum percitus in interiora prætenderet, latibulum quo hic vir oculabatur reliquit. Sicque præterita incurata pertransiit, et in anterioribus, quæ præterierat inquisivit. Armata deinde manu Agaliensem cellam impetens gladio, dum quæsitum non invenit, rediens in propriam, ut perditum deploravit. Percognita igitur præfatus vir absentia parentali, Agaliense illico monasterium adiit, monachumque se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cœnobium quoque virginum in Deibiensi villula construxit, ac propriis opibus decoravit. Rector deinde effectus Agaliensis cœnobii monachorum mores exercuit, rem

A discrevit, vitamque servavit. Principali post hæc violentia Toletum reducitur, atque inibi post decessoris sui obitum pontifex subrogatur.

Scriptis sane quamplurimos libros luculentiori sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit dividendos, id est, librum Prosopopœiæ imbecillitatis propriæ, libellum de Virginitate sanctæ Mariæ contra tres infideles, opusculum de Proprietate personarum Patris, et Filii, et Spiritus sancti, opusculum Annotationum actionis diurnæ, opusculum Annotationum in sacris, librum de Cognitione baptismi unum, et de Progressu spiritualis deserti alium. Quod totum primæ partis voluit volumini connectendum. Partis quoque secundæ liber epistolarum est, in quo diversis scribens, æigmaticis formulis egit, personasque interdum induxit. In quo etiam a quibusdam luculentiora scriptorum responsa promeruit. Partem sane tertiam missarum esse voluit, hymnorum, atque sermonum; ulterioris denique partis liber est quartus, versibus prosaque concretus, in quo epitaphia, et quædam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem et alia multa, quæ variis rerum ac molestiarum occupationibus impeditas, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autem in pontificatum nono gloriosi Reccesvinthi principis anno, novem annis et duobus fere mensibus clarus habitus fuit vitæ meritis, et retentatione regiminis; expletoque octavo decimo prædicti principis anno, sequenti die, decimo Kalendas Februarii, domicilio carnis exiit, atque in ecclesia beatæ Leocadiæ tumulatur, ad pedes sui conditus decessoria, cum quo creditur æterno frui receptaculo claritatis.

INCIPIIT VITA S. HILDEFONSI

TOLETANÆ SEDIS METROPOLITANI EPISCOPI

A Cixilano ejusdem urbis episcopo edita.

[Nos secuti sumus Editionem Florentiæ ab ipso collatam cum plurimis Editionibus, et Codicibus ms. quos ita citabimus, ut A. denotet Editionem Aguirrianam; Æ. Codicem Æmilianensem, medio sæculo xi conscriptum, atque ex monasterio sancti Æmiliani de la Cogulla ad Scurialense translatum; S. Surianam Editionem; T. Toletanum Codicem; Ta. Tamaii lectionem apud Bollandianos.]

1. Ecce dapes ¹ melliflui illius domini Hildefonsi, quas de paradiso Dei rapiens, et per totam Hesperiam dispergens, in diem nostram ingenti satiavit eloquio. Non impar meritis sanctissimi illius domini Isidori, de cujus fonte adhuc clientulus purissimos latices bibit; nam directus a sancto ac venerabili papa Eugenio, Toletanæ sedis metropolitano episcopo ad supradictum doctorem Spalensem metropolitani episcopum, cum sibi jam sciolus videbatur, adeo ab eo tentus, et ² elimatus est, et, ut ferunt, temporal

C ferro ³ constrictus, ut si quid scientiæ deerat, plenius instructus ad pædagogum suum domnum Eugenium remeans, non post multos dies adhuc diaconii officium peragens, in ecclesia sanctorum Cosmæ et Damiani, quæ sita est in suburbio Toletano, abba præficeretur. Ubi statim in officio clarens, duas missas in laudem ipsorum ⁴ dominorum suorum, quas in festivitate sua psallerent, miro modulationis modo perfecit, quas missas ⁵ infra ⁶ annotatas invenietis.

2. Deinde post multum tempus decedente domino

VARIANTES LECTIONES.

¹ Æ., melliflua.

² Deest et in A.

³ A., tempore aliquo.

⁴ A. et Ta., divorum.

⁵ Deest infra in A.

⁶ A., notatas habemus.

Eugeno in sede sua episcopus præficitur : cujus statim virtus enucleata ¹ clarens in sede ² Romulea refulsit, et veluti facula ardens, omnem suam Spaniam perlustravit ; cujus doctrina usque hodie fulget ³ Ecclesia ⁴ ut sol et luna ; ⁵ cujus memoria in benedictione odoris et in compositione incensi habetur. Qui ab ipsis cunabulis, et ab ineunte ætate eunuchus permanens, magnum in se Domino habitaculum præparavit ; qui non ⁶ manubrio materiali, sed divino secatus est gladio ; nec ingenio ferramentorum resecauit libidinem, sed munere cœlesti ⁷ in se promeruit sanctitatem. Qui subito, dono superno ⁸ afflatus, his tantis talibusque prædecessoribus suis æquiter ⁹ clarens, quod illis clausum fuerat, isti reseratum est.

3. Sic enim habitator suus Spiritus sanctus egit, ut quod iste celabat intus, ille patefaceret foris ¹⁰, ut utrobique apparatus adjutor fortissimus occurreret, ut isti ordinaret ¹¹ quid in laudes virginum panderet ¹², illi revelaret quid aliquid mirum in athletam ostenderet, ¹³ unde fidei ejus meritum coram hominibus declararet, et laborantem in agone spirituali ¹⁴ de donariis suis non evacuaret. Sic enim egit, ut quod per tot annos populis desiderantibus necdum ostensum fuerat illis ¹⁵, isti patefaceret primum, et reliquias sanctæ ac Deo dicatæ virginis et ¹⁶ confessoris suæ Leocadiæ, ¹⁷ adveniente in sede regia, sua festiuitate omnibus astantibus præsentasset, et ante sepulcrum ejus genibus provolutus, ¹⁸ tumulus in quo ¹⁹ sanctum ejus corpusculum usque hodie humatum est, ²⁰ exsiliret, et operculum quod vix triginta juvenes movere possunt, non humanis manibus, sed angelicis elevatum, velum quod sanctæ ²¹ virginis membra tegebat, ²² vivens foris submitteret, et veluti manibus hominum extensum conspectui ejus virgo pulcherrima obsequens adventaret, clamantibus episcopis, principibus, presbyteris ac diaconibus, *clera, atque omni populo : Deo gratias in caelo, Deo gratias in terra, nemine tacente.* ²³ Ipsa vero manibus statim complexans et astringens talia fertur depromere vota, vociferans cum omni populo, et clamans : *Deo gratias, vivit domina mea per vitam Hildefonti, et ipsum* ²⁴ retexens clerus vehementer psallebat ²⁵ alleluia, et canticum quod ipse dominus Hildefontis ²⁶ nuper fecerat : *Speciosa facta est, alleluia* ²⁷ ; *et odor tuus velut balsamum non mistum, et*

A alia quæ in ipsa missa quæ subter est adnotata, in laude ejus deprompserat.

4. Clamabat inter voces populi velut mugiens, ut aliquod incisorium deferrent, unde quod manibus tenebat præcideret, et nemo illi ²⁸ accurrebat, quia populus vastis ²⁹ ictibus rictibusque frendebat. Nam et sancta virgo quod voluntate submiscrat ³⁰, ut desideria crescerent, ³¹ violenta retraherat. Sed princeps quondam Reccesvinthus, qui ejus tempore erat, gloria et ³² ferocitate terrena deposita ³³ qui eum ob iniquitates suas increpatas superbo oculo intuebatur, cultrum modicum, quem in theca tenebat cum lacrymis offerebat, et collo submisso ³⁴, supplicibus manibus a throno suo extentis, ut eum illi deferrent ³⁵ instantius deprecabatur, postulans ut indignum non judicaret sua cum lacrymis offerentem. Quem ille apprehendens, quod manu læva jam modicum tenebat, dextra præcidit, et cultrum ipsam una cum eisdem Reliquiis in ³⁶ thecis argenteis collocavit ; indignum judicans, ut qui sancta præciderat, polluta ³⁷ ultra tangeret, sed coram requirenti munus, quantum valebat ³⁸, vicario jure præcepit impendi. Illis peractis, quia longum est ista omnia enodari, cuncta quæ ³⁹ usui pertinebant sanctæ catholicæ Ecclesiæ, in Dei laudibus usquequaque completa sunt.

5. His ⁴⁰ excursis, alia adhuc miracula Spiritus sanctus per eum in ipso Dominico adventu non post multos dies peregit. Sed quia omnia longa sunt recenseri, quæ ejus temporibus in Toletana urbe dominus Urbanus et dominus Evantius per eum facta garabant, vel ex multis pauca progrediamur ⁴¹, quia qui mecum hoc audierunt, cum hæc legerint, dolebunt prætermisisse me tam multa et magna, quæ utique mecum sciunt.

6. Superveniente vero ⁴² die sanctæ et semper virginis Mariæ ⁴³, ante tres dies litanias peregit, et missam superscriptam, quæ in ejus laude decantaretur, perfecit, quæ est septima. At ubi ventum est in ejus sanctam solemnitate, supradictus rex minus de timore Dei sollicitus, et de suis iniquitatibus male conscius, ad audienda solemnia regni de more paratus accessit. Nam ⁴⁴ servus Dei Hildefontis majori adhuc munere fretus, ⁴⁵ dum diem Domine suæ, cui Deo præsele serviebat, evans susciperet, et in laudem Genitricis Dei hoc quod supra prænotavimus

VARIANTES LECTIONES.

- ¹ T., Ta. et Mabillonius, *cluens* ; A., *lucens*.
² Romuleam vocat sedem Toletanam eo quod esset in urbe regia Toletu.
³ Ia A. *deest Ecclesia*.
⁴ Ta. *legunt ut sole luna*.
⁵ Ita Ta. Æ. habet, *cujus benedictione*. T. vero, *cujus memoria benedictione*.
⁶ Æ., *manubrio manuum*. Ta., *manubio, vel manu*. A., *manubrio materiali manus*.
⁷ *Deest in se* in A. et Ta.
⁸ Æ., *afflatis*.
⁹ A., *æqualiter*.
¹⁰ A., *et utrobique adoperatus*. Hæc tota periodus non legitur in Ta.
¹¹ A., *quod in laudes*. Æ., *laudis*.
¹² A. et T., *illis revelaret quod*.
¹³ A., *unum*.
¹⁴ *Deest in A. de*.
¹⁵ T., *iste*.
¹⁶ *Deest in A. confessoris*.
¹⁷ A., *Adveniente rege in sede regia sepulcrum, etc.*
¹⁸ Mab., *forte, tumulo*.
¹⁹ A., *sanctissimum*.
²⁰ A., *ut exiliret*.
²¹ A., *martyris*.
²² Ta., *virens*. A., *consurrexit, tanquam illud ipsa vivens foras submitteret, et veluti manibus hominum extensum delevaretur, atque conspectui, etc.*
²³ Ita legit A., et Cerrat. in Vita sancti Hildefontis scribit ipsa. Alii Ms. habent *ipse*, sed prior

lectio omni jure retinenda est.

- ²⁴ A., *repetens*.
²⁵ Æ., *alleluaticum*.
²⁶ A., *graviter*.
²⁷ Hæc ultima verba *et odor, etc.*, desiderantur in A.
²⁸ Æ., *occurreret*.
²⁹ T., *vocibus*.
³⁰ Et hæc verba, *ut desideria crescerent*, desunt in A.
³¹ T., *violenter*.
³² A., *felicitate*.
³³ Ita Ta. Æ., *ab eo ob iniquitates suas increpabatur*. T., *qui cum ob iniquitates suas increpato*. A., *increpitus*.
³⁴ A., *supplices manus..... extendens*.
³⁵ A., *instanter*.
³⁶ A., *lectis*.
³⁷ Æ., *non tangeret*. A., *tangeret*. *Requirentis manus, etc.*
³⁸ Æ., *vicario præcepit*.
³⁹ Ita T. Æ., *visui*.
⁴⁰ A. et Ta., *excussis*.
⁴¹ Ita Æ. A. et Ta., *aggrediamur*.
⁴² A. et T., *die Assumptionis, quod non habet Æ.*
⁴³ A. et Ta., *ante tres dies tribus diebus*.
⁴⁴ A., *rebus*.
⁴⁵ Ta., *dum celebritatem Domine suæ..... orans susciperet*.

summo cum cordis affectu harmonice modulatione composita¹ musica appareret, et libellum Virginitatis more Synonymie testimoniis Veteris ac Novi Testamenti plenum compe ederet, et² digna facundia magnificentiam jam præfatæ Dominæ suæ³ exornaret, dum ante horas matutinas solito more ad obsequia⁴ Dei peragenda conurgeret, et ut vigiliis suas Domino consecraret, diaconus vel subdiaconus, atque clericus, ante eum cum⁵ faculis præcedentes, subito ostia atrii aperientes, et ecclesiam intrantes, atque in⁷ splendore cælesti oculos defigentes, lumen quod ferre non valuerunt cum tremore⁶ fugientes, lampades quas manibus tenebant reliquerunt, et sua vestigia per quæ venerant adeuntes, prope mortui reversi sunt ad sodales. Sollicite omnis congregatio requirens⁹ quid Dei servus ageret, cum angelicis choris¹⁰ viderunt: quod tam subito¹¹ expaverunt custodes, ut terga ab ostio ecclesiæ dantes, revertentur ad proprias sedes.

7. At ille sibi bene conscius ante altare sanctæ Virginis procidens reperit in cathedra¹² eburnea ipsam Dominam sedentem, ubi solitus erat episcopus¹³ sedere et populum salutare (quam cathedram

A nullus episcopus adire tentavit, nisi postea dominus Sisibertus, qui statim sedem¹⁴ ipsam perdens, exilio relegatus est). Et elevatis oculis suis suspexit in circuitu ejus, et vidit omnem absidem ecclesiæ repletam Virginum turmis de¹⁵ canticis David admodulata suavitate aliqui decantantes. Aspiciensque in eam (ut ipse sibi bene¹⁶ concisus et bene charissimis referebat) sic eum allocuta est voce: «Propera in occursum, serve Dei¹⁷ charissime, accipe munusculum de manu mea, quod de thesauro Filii mei tibi attuli; sic enim tibi opus est, ut benedictione tegminis quæ tibi¹⁸ delata est, in meo tantum die utaris; et quia¹⁹ oculis fidei fixis in meo semper servitio permansisti, et²¹ in laudem meam diffusa in labiis tuis gratia tam dulciter in²² cor.ibus fidelium depinxisti, et vestimentis²³ gloriæ jam in hac vita orneris, et in futuro in promptuariis meis cum aliis servis Filii mei²⁴ leteris.»

8. Et hæc dicens ab oculis ejus una cum virginibus et luce qua venerat remeavit. Remansit Dei servus in tantum²⁵ sollicitus de adipiscenda gloria, quantum²⁶ perspicuus²⁷ de sibi donata palma victoriæ²⁸.

VARIANTES LECTIONES.

¹ *Æ., Mystica. Ta., musicæ appeteret. A., harmonica modulatione composita carmina appareret.*

² Ita in T. *Æ.* habet *dignæ facundie ad magnificentiam ac fantæ, etc. A., digna facundia ac magnificentiam.*

³ *S., festum exornasset.*

⁴ *T., Deo.*

⁵ *Æ., et vigiliis.*

⁶ *A., vasculis.*

⁷ *A., splendori cælesti aciem defigentes.*

⁸ *A. et Ta., effugientes, lampadas, etc.*

⁹ *A. et Ta., quid de Dei servo ageretur.*

¹⁰ *Viderunt deest in plerisque omnibus Codicibus, sed habet Aguir. et quidem oportune.*

¹¹ *Æ., expavebant..... revertentur.*

¹² *Eburnea non legitur in A. et Ta.*

¹³ *A. et Ta., res. dere.*

¹⁴ *Æ., ipsam lapsam, quod non habet Ta.*

¹⁵ Ita T. *Æ., canticulis.*

¹⁶ *A., conscius bene charissimis.*

¹⁷ *Æ., rectissime.*

¹⁸ *A., data. Ta., danda.*

¹⁹ *A., in meo tantum servitio.*

²⁰ *A. et Ta., oculos fixos in meo semper servitio tenens permansisti.*

²¹ *A. et Ta., et laudem.*

²² Ita T. *Alii aliter.*

²³ *A. et Ta., Ecclesiæ.*

²⁴ *A. et Ta., lactaberis. Mabil., lactaberis.*

²⁵ Ita *Æ. T., securus.*

²⁶ *T., præcius.*

²⁷ *S., de promissa sibi victoriæ palma.*

²⁸ Hic finis Vitæ in Codice *Æmil. Tolet.* vero prosequitur: *Præstante D. N. Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit, et cuncta regit per infinita semper sæcula sæculorum. Amen.*

ALIA S. HILDEFONSI VITA

PER (a) RODERICUM CERRATENSEM SCRIPTA.

1. Hildefonsus ex Hispania, civitate Toletana nobilibus parentibus oriundus, nobili Toletanæ sedis præsulî Eugenio traditur nutriendus. Quem sanctus Eugenijs bonis moribus, et litterarum rudimentis instruens diligenter, capacitatem ejus attendens, ad beatum Isidorum archiepiscopum Hispanensem transmisit eum, apud quem omnis eloquentiæ doctrina, artium disciplina, Theologiæ et speculatio ita vigebat, ut omnes qui ad eum confluebant, pro capacitate singulorum instruebant.

2. Hildefonsus igitur a beato Isidoro et propter genus, et propter Eugenijs benigne susceptus, et ejus subjectus dogmatibus, cum in liberalium artium studio plurimum laborasset, in lege Domini studiosius aciem infligebat. His atque aliis exercitiis honestis toto mentis affectu teneris adhuc sub annis semper intendens, adolescentulis qui secum studebant, in exemplum humanæ vitæ seipsum proponens, non solum ab illicitis revocabat, verum etiam bonis operibus inhærendo ad bonum operandum informabat. Nullus eo studiosius lectioni instabat, frequentius eo nullus orationi vacabat. Legendi tamen, atque orandi vices inter se sic distinguebat, ut nec lectio impe-

C diret orationem, nec oratio lectionem; sed ut attentius vel legeret, vel oraret, illi vicissim relevamen erat orationis lectio, et lectionis oratio. Ubiqunque iret eum oratio comitabatur euntem et redeuntem; in sæculari autem conversatione illa nihil indecens, nil inhonestum erat in eo; sed ut servus Christi, et sanctorum imitator, non solum sapientia proficiebat, sed et augmento virtutum mirabiliter crescebat.

3. Transacta autem puerili ætate, cum ad illam cui carnis oblectamenta alludunt veniret ætatem, motus illicitos volens reprimere, corpus suum muro virtutum contrarias earum qualitates contrariis vitiorum qualitatibus opponens, ita circumscrispsit, ut non solum vitii non pateret ingressus, verum etiam nisi per tentationum infestationem interdiceretur accessus; permittebatur enim sicut et cæteri sancti tentari, non ad virtutum defectum, sed ad probationis profectum. Ex affectu autem pietatis miserix pauperum condescendebat, ex sigillo castitatis virginitatis lilium non amittebat; et cætera virtutum ornamenta Deo offerens, Deo placens, se totum Domino immolabat.

4. Relictis denique sæcularibus disciplinis, ad beatam partem ex historicis collegit. Opus adhuc ineditum, si aliquorum sanctorum Vitas excipias, quas R. P. Florez publici juris fecit in sua Hispania sacra, ex quo nos hanc Hildefonsi transcribimus.

(a) Fuit Rodericus hic Cerratensis Hispanus ordinis Fr. Prædicatorum. Vixit sæculo XIII. Scripsitque Sanctoriale, seu Vitas sanctorum, quorum gesta partim ex antiquis Ecclesiarum Breviariis,